

SCOTT SOAMES:**What is Meaning?**

Princeton – Oxford: Princeton University Press 2010, 132 s.

Ten, kto sa zaujíma o teóriu významu a povahu propozícií, by túto knižku nemal opomenúť.* Vychádza zo série prednášok, ktoré jej autor, renomovaný analytický filozof Scott Soames, predniesol na taiwanskej Soochow University. V prvých piatich kapitolách reflektuje tradičné pohľady na propozície, v šiestej a siedmej kapitole prezentuje svoj návrh, aby ho vzápätí v poslednej kapitole vystavil náročným testom. Hoci kniha končí problémom, ktorý zostáva otvorený, dielo predstavuje pozoruhodný pohľad na povahu propozícií, ktorý možno zhrnúť do troch téz:

1. Propozície musia byť zložené a štruktúrované sémantické entity, ktoré sú pravdivé, resp. nepravdivé, a reprezentujú tak svet.

2. Klasické teórie propozícií zlyhávajú v kľúčových aspektoch, lebo nedokážu objasniť reprezentačnú povahu propozícií, ale zároveň zbytočne generujú (pseudo)problémy, napríklad problém jednoty propozície.

3. Skutočným problémom každej teórie propozícií je a malo by byť vysvetlenie reprezentačnej povahy propozícií, čo podľa Soamesa možno najlepšie urobiť tak, že sa propozície stotožnia s typom kognitívnej udalosti.

V úvodnej kapitole Soames opisuje úlohu propozícií v sémantických teóriách a upozorňuje na dve veci, ktoré treba vysvetliť: Akú povahu má náš vzťah k propozíciám (tvrdenie, presvedčenie atď.)? Ako propozície reprezentujú svet? (Sú nositeľmi pravdivostných hodnôt?) Autor argumentuje, že štandardné prístupy nedokážu uspokojivo zodpovedať druhú otázku, preto konštatuje, že „bud' musíme konceptualizovať naše filozofické, jazykové a kognitívne problémy bez odkazu na propozície, alebo musíme o propozíciách uvažovať zásadne iným spôsobom“ (s. 7). Soames volí druhú možnosť.

Niektoré tradičné prístupy k propozíciám sa inšpirujú najmä Fregeho a Russellovými teóriami.† Propozície sú podľa nich zložené entity, ktorých zložky (zodpovedajúce častiam viet) sú nejako usporiadané.‡ Bežne sa za hlavný problém týchto teórií považuje otázka, ako propozície tvoria síce zložený, ale jednotný celok. Frege ju rieši tak, že rozlíši nasýtené a nenasýtené zložky propozícií (resp. myšlienok v jeho chápaní), a Russell zase

* Hoci Soamesov prístup smeruje k akejsi naturalizácii propozícií, nejde o naturalizmus v tom zmysle, v akom sa s ním možno stretnúť napríklad v stati [1].

† Niektoré zaujímavé úvahy (nielen) o Fregeho a Russellovom chápaní propozícií možno nájsť v stati [2]. O Fregeho koncepcii nasýtených, resp. nenasýtených zmyslov pozri napríklad ([3], 89 – 122).

‡ O niektorých aktuálnych problémoch kompozičnej povahy propozícií pozri [4].

tak, že všeobecne – na rozdiel od jednotlivín – pripíše schopnosť vyskytovať sa nielen ako subjekt propozícií, ale aj ako predikát propozícií.

V druhej kapitole Soames ukazuje, že tieto riešenia nie sú postačujúce. Navyše, podľa neho problém jednoty propozície vzniká len ako dôsledok konceptuálneho aparátu Fregeho a Russellovej teórie, a teda ide fakticky o pseudoprávny problém. Na druhej strane, propozície sú podľa nich akési abstraktné objekty, preto treba vysvetliť, ako môžu reprezentovať svet. Tento problém Soames považuje za kľúčový, no zároveň konštatuje, že spomínané teórie ho riešiť nedokážu.

V tretej kapitole autor mení taktiku a zaoberá sa možnosťou budovať sémantiku bez propozícií, lebo otázka ich reprezentačnej povahy tak nevznikne. Tento duchaplný postup stelesňuje koncepcie, ktoré hovoria o pravdivostných podmienkach, a nie o propozíciách (Tarski, Davidson atď.). Soames detailne analyzuje možnosť, že vety sa vzťahujú na funkcie do pravdivostných hodnôt (vďaka čomu sa zabezpečuje reprezentačná funkcia významu viet), no ukazuje, že táto cesta nie je schodná, keďže pravdivostné podmienky v žiadnej podobe nemôžu byť dostatočne jemné; môže sa stať, že dve vety, ktoré intuitívne považujeme za významovo odlišné, majú totožné pravdivostné podmienky. Preto sú propozície ako zložené a štruktúrované objekty neeliminovateľné.

Cesta k rehabilitácii propozícií sa začína vo štvrtej kapitole, v ktorej sa okrem iného rozoberajú niektoré aspekty Russellovej mnohorelačnej teórie súdu. Russell poukázal na to, že ak niekto súdi, nezaujíma postoj k nejakej propozícii, ale priamo k jej zložkám. Preto ak X súdi, že Y je vo vzťahu R k Z, tak X je v určitých vzťahoch priamo k entitám Y, R a Z, nie k propozícii že Y je vo vzťahu R k Z. Kľúčovým momentom je pre Soamesa to, že subjekt má určitý kognitívny vzťah k nejakým entitám. Z tejto perspektívy v nasledujúcich kapitolách transformuje Russellovu teóriu súdu (súdenia) na teóriu propozícií.

Prvý pokus o novú teóriu propozícií sa formuluje v piatej kapitole – ide o tzv. *deflačnú teóriu*. Propozícia sa reprezentuje ako hierarchicky štruktúrovaná entita kopírujúca syntaktickú štruktúru vety, ktorá ju vyjadruje (s. 70). Túto koncepciu Soames formuluje pre zjednodušený jazyk PL, čo je v podstate jazyk predikátovej logiky rozšírený o niektoré druhy výrazov (reprezentujúce predovšetkým postoje). Subjekt X uchopí propozíciu vtedy, ak predikuje niečo niečomu (s. 81): X uchopí propozíciu, že *Objekt o je červený* vtedy, ak objektu o predikuje červenosť. Podľa deflačnej teórie nič viac netreba a v otázke propozícií ďalej nemusíme ísť. Ilustruje sa to na množstve príkladov rôznych druhov. Podľa Soamesa sa takto vysvetlí reprezentačná povaha propozícií. Jedna zásadná otázka však zostáva otvorená aj v tejto koncepcii: Čo skutočne propozície sú? Táto otázka nás podľa autora posúva k riešeniu, ktoré navrhuje v šiestej kapitole.

Propozícia je podľa Soamesa reprezentačná, lebo reprezentuje objekty (rôznych druhov) ako nositeľov vlastností (resp. vzťahov). Akt predikovania zabezpečuje komunikujúci a poznávajúci subjekt. V šiestej kapitole sa ukazuje, že propozíciu síce nemožno stotožniť s aktom predikácie, ale možno ju stotožniť so zodpovedajúcim typom kognitívnej udalosti: „... propozíciu, že *Sneh je biely* môžeme teda stotožniť s typom udalosti [event type], ktorého prípadom je predikovanie belosti o snehu, ktoré sa uskutoční v konkrétnom čase na konkrétnom mieste“ (s. 103). Preto možno povedať, že „propozície

sú reprezentačné vďaka ich vnútornej väzbe s kognitívnymi udalosťami, ktoré sú vo svojej podstate reprezentačné a v ktorých aktéri predikujú nejaké veci o iných veciach“ (s. 107). Podstatné je však to, že poznáme odpoveď na otázku: Čo sú propozície?

Kognitívno-realistická teória propozícií zo šiestej kapitoly však v tejto podobe nestačí: Zatiaľ bola totiž formulovaná pre relatívne jednoduchý jazyk PL, no treba ju adaptovať na prirodzené jazyky. V tejto súvislosti Soames zdôrazňuje predovšetkým to, že hoci v jednoduchom jazyku vystačíme s jedným kognitívnym aktom, t. j. predikovaním, v prirodzenom jazyku to stačiť nemusí.

Podstatnú časť siedmej, poslednej kapitoly autor venuje zavádzaniu a obhajobe ďalších kognitívnych udalostí – aplikovaniu funkcie, konjunktívnemu, resp. disjunktívnemu spájaniu atď. Na záver kapitoly analyzuje možnosti chápania propozícií vyjadrených kvantifikovanými výrokmi. Tu naráža Soames na problém, ktorý – žiaľ – musí ponechať nevyriešený: Ako máme chápať kvantifikáciu? Je to ďalšia kognitívna udalosť? Záporná odpoveď zabráni tomu, aby sme vedeli identifikovať propozície vyjadrené kvantifikovanými výrokmi, no kladná odpoveď zase vedie k akémusi nekonečnému regresu. Vezmime si všeobecný kvantifikátor: Môžeme ho čítať ako *byť vždy pravdivý o...*, pričom sa aplikuje na propozičnú funkciu, a teda výrokom so všeobecným kvantifikátorom sa konštatuje, že pre každý argument (z oboru premennosti) daná propozičná funkcia dáva propozíciu. Problém je však v tom, že aj v tejto formulácii sa objavuje všeobecný kvantifikátor, a teda vysvetlenie kvantifikácie ako kognitívnej udalosti už predpokladá túto kognitívnu udalosť.

Bez ohľadu na to, že záver tejto útlej knižky zostal otvorený, treba uznať, že ide o mimoriadne zaujímavý príspevok do diskusie o povahe a úlohe propozícií v sémantických teóriách. Nepochybne otvára množstvo tém a reakcie na seba nenechajú dlho čakať. Nezávisle od toho, či sa podarí Soamesov projekt ďalej rozpracovať, alebo sa objaví rekonštrukcia niektorého z tradičných pohľadov, dovoľm si povedať, že táto knižka dokáže čitateľa inšpirovať k prehodeniu vlastného pohľadu na sémantiku jazyka, a už preto stojí za prečítanie.

Juraj Janošovský

LITERATÚRA

- [1] BARTOŠ, V.: Co je význam? In: *Filozofia*, 63, 2008, č. 4, s. 305 – 310.
- [2] RACLAVSKÝ, J.: Individua v myšlenke-propozici: Tichého přístup. In: *Filozofia*, 64, 2009, č. 7, s. 669 – 679.
- [3] ZOUHAR, M.: *Problémy jazyka a počiatky analytickej filozofie*. Bratislava: aleph 2011.
- [4] ZOUHAR, M.: Neartikulované zložky sémantického obsahu a syntaktická elipsa. In: *Filozofia*, 66, 2011, č. 8, 725 – 745.

Juraj Janošovský
Čajkovského 8
811 04 Bratislava I
SR
e-mail: janosovsky@gmail.com